

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДРЯДНИКА ЗА НЕДОЛІКИ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ*

Ірина Лукасевич-Крутник,
аспірантка кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Останнє десятиріччя в Україні відзначалося швидким розвитком будівництва. А якість будівельних робіт безпосередньо залежить від якості проведених до їх здійснення проектних та пошукових робіт. Тому важливого практичного значення набуло питання відповідальності підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт за недоліки робіт та отриманої на їх основі документації.

Дослідженням відповідальності підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт активно займалися у 60-х роках ХХ ст. такі науковці як Г. Л. Знаменський, В. О. Рассудовський, Є. А. Панфілов, Ю. Г. Басін та інші. Проте їх роботи відображали тогочасне законодавство та реалії, а тому їх застосування в сьогоденних умовах не завжди є можливим. У сучасній юридичній літературі зазначене питання не отримало належного висвітлення.

Метою даної статті є дослідження відповідальності підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт за недоліки зазначених робіт та їх результатів за законодавством України.

Законодавче регулювання

У ЦК України врегулюванню відповідальності підрядника за недоліки документації та робіт присвячена ст. 891. У ч. 1 цієї статті зазначається, що підрядник відповідає за недоліки проектно-

кошторисної документації та пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені в ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

Формулювання наведеної норми не можна назвати досконалим. Так, на початку вказується, що підрядник відповідає за недоліки «проектно-кошторисної документації та пошукових робіт». Тобто йдеться про результат проектних робіт — проектно-кошторисну документацію, а потім — про самі роботи — пошукові. Натомість у кінці норми йдеться лише про результати робіт — проектно-кошторисну документацію (результат проектних робіт) та результати пошукових робіт. До того ж, результат проектних робіт конкретно називається «проектно-кошторисна документація», тоді як результат пошукових робіт формулюється загальною — «результати пошукових робіт».

Невдало сформульована і ч. 2 ст. 891 ЦК України, відповідно до якої у разі виявлення недоліків у проектно-кошторисній документації або в пошукових роботах підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом. Як і в ч. 1 ст. 891 ЦК України, в нормі ч. 2 зазначеної статті двічі прослідковується та сама непослідовність — згадується про результат проектних робіт — проектно-кошторисну документацію і самі роботи — пошукові, а не їх результат. Недоліки проектно-кошторисної документації підрядник зобов'язується переробити. Тоді як виявлення недоліків у пошукових роботах має наслідком здійснення підрядником необхідних додаткових пошукових ро-

* Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права і процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

біт. Про правові наслідки виявлення недоліків у даних, отриманих за результатами проведення пошукових робіт, та в проектних роботах — не згадується. Вести мову щодо одних робіт лише про їх результат, а щодо других — лише про роботу, на наш погляд, видається непослідовним та необґрунтованим.

Невдалим видається також використання в ч. 2 ст. 891 ЦК України щодо проектно-кошторисної документації терміна «перероблення», а щодо пошукових робіт — «додаткові роботи». Адже таке формулювання усуває можливість застосування сторонам інших способів ліквідації недоліків. Тому, на нашу думку, варто використати більш загальний термін «усунення» недоліків. При цьому в дужках невичерпним переліком можна зазначити окремі способи усунення недоліків, зокрема ті, які зазначені у чинній редакції ч. 2 ст. 891 ЦК України.

Виходячи з того, що предметом договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт є робота та її результат, очевидно, норми ст. 891 ЦК України повинні бути сформульовані так, щоб відображати відповідальність підрядника за предмет у цілому — як за роботу, так і її результат.

У нормах § 4 глави 61 не дається поняття «недоліків документації та робіт». Недоліками в даному випадку слід вважати відступлення від вимог якості проектних та пошукових робіт та їх результатів, визначених сторонами у договорі та встановлених нормативно-правовими актами, а також будівельними, технічними, протипожежними, санітарними та іншими нормами та правилами.

Безоплатне усунення недоліків як форма відповідальності

У загальних положеннях про відповідальність за порушення зобов'язання (ст. 611 ЦК України) безоплатне перероблення недоліків, здійснення додаткових пошукових робіт не зазначене серед правових наслідків порушення зобов'язання. Проте норма зазначеної ст. 611 ЦК України сформульована таким чином, що вона називає лише деякі правові наслідки, інші можуть бути передбачені або законом, або ж сторонами у договорі. Не всі із названих правових наслідків є формами цивільно-

правової відповідальності. До останніх, зокрема, відносять сплату неустойки, відшкодування збитків, моральної шкоди [1].

Неоднозначні точки зору в юридичній літературі висловлені щодо того, чи є безоплатна переробка проектно-кошторисної документації формою цивільно-правової відповідальності. Більшість дослідників відносин за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт додержуються точки зору, згідно з якою вимоги про безоплатну ліквідацію недоліків проектно-кошторисної документації є формою цивільно-правової відповідальності [2]. Проте існує й інша точка зору, згідно з якою покладений на підрядника обов'язок безоплатно переробити недоброякісно виконану проектно-кошторисну документацію не може бути кваліфікований як форма відповідальності, оскільки це не що інше, як виконання боржником свого зобов'язання в натурі [3].

Більш обґрунтованою, на нашу думку, є перша точка зору. Неякісне виконання робіт не означає, що необхідність реального виконання відпала. Проте воно досягається іншими засобами. Підрядник виконує перероблення проектно-кошторисної документації в умовах примусу, при цьому несе матеріальні втрати (адже роботи проводяться безоплатно). Цивільно-правовою відповідальністю є покладення на правопорушника оснований на законі невиконання правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав, або в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового, додаткового [4]. Виходячи з цього визначення безоплатне усунення недоліків є приєднанням до невиконаного обов'язку нового, додаткового.

Щодо безоплатного здійснення необхідних додаткових пошукових робіт, то вони, як і безоплатне перероблення проектно-кошторисної документації, також є формою цивільно-правової відповідальності. Адже в цьому випадку відбувається приєднання до невиконаного обов'язку нового, додаткового. І це є невиконанням для підрядника правовим наслідком.

Безоплатна ліквідація недоліків у проектно-кошторисній документації або в пошукових роботах як форма відповідальності сама по собі не є достатньо ефективною. В такому вигляді, в якому

вона сформульована у ч. 2 ст. 891 ЦК України, вона не може стати дієвим способом впливу на порушника зобов'язання вже з тієї причини, що її невиконання не тягне для підрядника ніяких правових наслідків. Подібна точка зору висловлювалась Г. Л. Знаменським, який вказував на те, що в Правилах про договори на виконання проектних та пошукових робіт від 25.05.1959 р. була закріплена відповідальність підрядника у формі безоплатного усунення недоліків. Але не закріплювались ніякі санкції, які мали б застосовуватись у випадку неусунення підрядником допущених ним недоліків [5]. Цю позицію підтримував і Ю. Г. Басін, який зазначав, що, якби відповідальність підрядника за якість проектування обмежувалась безоплатним усуненням недоліків, то вона значною мірою була б позбавлена засобів введення в життя [6].

Окрім безоплатного усунення недоліків, відповідно до ч. 2 ст. 891 ЦК України підрядник зобов'язаний «також відшкодувати завдані збитки». Чинне законодавство не містить жодних обмежень щодо розміру збитків, які повинні відшкодуватись підрядником. Тоді як у радянський період застосовувалась норма п. 27 постанови Ради Міністрів СРСР «Про матеріальну відповідальність підприємств і організацій за невиконання завдань і зобов'язань» від 27.10.1967 р. ¹ 1988, де зазначалось, що реальні збитки повинні відшкодуватись в сумі, не критій неустойкою, але не більше передбаченої договором вартості робіт зі складання проектів на будівництво цехів, будинків і споруд, в яких допущені недоліки.

Інші форми відповідальності за недоліки робіт та їх результатів

Варто зазначити, що безоплатне перероблення проектно-кошторисної документації або здійснення необхідних пошукових робіт, а також відшкодування завданих збитків можливе, «якщо інше не встановлено договором або законом» (ч. 2 ст. 891 ЦК України). А це означає, що сторони можуть передбачити у договорі інші форми відповідальності на випадок допущення підрядником недоліків у

проектних та пошукових роботах чи їх результатах.

Такими формами відповідальності підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт можуть стати негативні наслідки за неналежну якість роботи підрядника, передбачені в загальних положеннях про підряд — ст. 858 ЦК України. Адже відповідно до ч. 4 ст. 837 ЦК України до окремих видів договорів підряду, в тому числі й до підряду на проведення проектних та пошукових робіт, застосовуються загальні положення про підряд, якщо інше не встановлено положеннями ЦК України.

Так, у п. 1 ч. 1 ст. 858 ЦК України зазначається право замовника вимагати від підрядника за його вибором безоплатного усунення недоліків у роботі, але, на відміну від ч. 2 ст. 891 ЦК України, йдеться про усунення недоліків «у розумний строк». Строк проведення безоплатного перероблення проектно-кошторисної документації або здійснення необхідних додаткових пошукових робіт має важливе практичне значення. Адже у передбаченій в договорі строк підрядник зобов'язаний належним чином не виконав. Потрібний додатковий час для того, щоб ліквідувати недоліки. Порушення строків при проведенні проектних та пошукових робіт може тягнути за собою порушення строків у договорі будівельного підряду. Тому надзвичайно важливо, щоб ліквідація наслідків проводилась у максимально стислі строки. Доцільно було б передбачити у ч. 2 ст. 891 ЦК України, що усунення недоліків повинно проводитись «у розумний строк».

За несвоєчасне виправлення недоліків сторони можуть передбачити в договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт неустойку. В такому випадку зобов'язання забезпечується подвійною санкцією: одна з них (вимога про безоплатну ліквідацію недоліків) спрямована на забезпечення якісного виконання зобов'язання, а інша (неустойка) — на забезпечення своєчасного виконання цього додаткового зобов'язання підрядником. Разом з тим, ці взаємопов'язані санкції спрямовані на стимулювання реального виконання зобов'язання щодо якості проектних та пошукових робіт [7].

Норма ч. 2 ст. 891 ЦК України сфор-

мульована таким чином, що відповідно до неї підрядник зобов'язаний переробити проектно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи «на вимогу замовника». Замовник, який отримав негативний досвід у відносинах з підрядником за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт, знає про відсутність у законодавстві норми про відповідальність, яку він міг би застосувати при недотриманні підрядником зобов'язання безплатно ліквідувати недоліки своєї роботи, і, можливо, вже не довіряє йому як фахівцю з даних питань, може скористатися п. 3 ч. 1 ст. 858 ЦК України. Там передбачено, що замовник має право вимагати від підрядника відшкодування своїх витрат на усунення недоліків. Тобто замовник може звернутися до іншого суб'єкта, який займається проведенням проектних та пошукових робіт, укласти з ним договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт та усунути недоліки, допущені первісним підрядником, за свої кошти. А вже потім вимагати від підрядника відшкодування своїх витрат на усунення недоліків. Проте такі правовідносини можливі, якщо зазначене право замовника встановлене договором. Про договір у нормі ч. 1 ст. 858 ЦК України наголошується двічі: «замовник має право, якщо інше не встановлено договором або законом», «якщо право замовника усувати їх (недоліки. — Авт.) встановлено договором». Тобто законодавством надається право сторонам договору підряду, в тому числі й договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт, врегулювати в договірному порядку відповідальність підрядника. І передбачення в договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт права замовника вимагати від підрядника відшкодування своїх витрат на усунення недоліків може стати правовим способом захисту замовника у випадку невиконання підрядником його вимоги про безплатне усунення недоліків.

Якщо робота виконана підрядником з відступами від умов договору, які погіршили роботу, або з іншими недоліками, які роблять її непридатною для використання відповідно до договору або для звичайного використання роботи такого характеру, замовник має право, якщо інше

не встановлено договором або законом, за своїм вибором вимагати від підрядника, окрім безплатного усунення недоліків у роботі в розумний строк та відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, також пропорційного зменшення ціни роботи. Такі самі права замовника передбачені в ч. 1 ст. 852 ЦК України в разі порушення підрядником договору підряду, в тому числі і договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

Керуючись ч. 2 ст. 858 ЦК України підрядник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт має право замість усунення недоліків роботи, за які він відповідає, безплатно виконати роботу заново з відшкодуванням замовникові збитків, завданих простроченням виконання. У цьому разі замовник зобов'язаний повернути раніше передані йому проектно-кошторисну документацію та дані, отримані на основі проведення пошукових робіт, підрядникові.

Якщо відступи в роботі від умов договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт або інші недоліки у роботі є істотними та такими, що не можуть бути усунені, або не були усунені у встановлений замовником розумний строк, замовник може відмовитись від договору. В такому випадку підрядник на вимогу замовника повинен відшкодувати завдані ним збитки.

Сторони в договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт можуть передбачити умови про звільнення підрядника від відповідальності за певні недоліки роботи. Проте згідно з ч. 4 ст. 858 ЦК України така умова в договорі не звільняє підрядника від відповідальності за недоліки, які виникли внаслідок умисних дій або бездіяльності підрядника.

Вище йдеться про недоліки проектних та пошукових робіт та їх результатів, які виявлені вже після прийняття їх замовником. Проте недоліки у виконанні проектних та пошукових робіт можуть бути виявлені замовником і під час виконання цих робіт. Права замовника в цьому випадку врегульовані ч. 3 ст. 849 ЦК України. Там, зокрема, зазначається: якщо під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином, замовник має право призначити підрядникові строк для усунення недоліків, а в разі невиконання підрядником

цієї вимоги — відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення роботи іншій особі за рахунок підрядника.

Вимоги про виправлення недоліків можуть адресуватися як зі сторони замовника генеральному підряднику, так і зі сторони генерального підрядника субпідряднику [8]. Адже відповідно до ст. 838 ЦК України генеральний підрядник відповідає перед замовником за порушення субпідрядником свого обов'язку, а перед субпідрядником — за невиконання чи неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду.

Позовна давність

У § 4 глави 61 ЦК України нічого не згадується про позовну давність. Натомість у загальних положеннях про підряд — ст. 863 ЦК України — йдеться про позовну давність, яка застосовується до вимог щодо неналежної якості роботи. Так, до вимог щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підряду, застосовується позовна давність в один рік, а щодо будівель і споруд — три роки від дня прийняття роботи замовником. Оскільки підряд на проектні та пошукові роботи є одним із різновидів договору підряду, і на нього, як вже згадувалось вище, відповідно до ч. 4 ст. 837 ЦК України поширюються загальні положення про підряд, то можна стверджувати, що до вимог про неналежну якість виконаних проектних та пошукових робіт, застосовується позовна давність в один рік.

За загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 261 ЦК України, перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась або повинна була довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Для відносин за договором підряду в ст. 864 ЦК України встановлений виняток з цього правила. Там передбачено: 1) якщо договором підряду або законом встановлений гарантійний строк і заява з приводу недоліків роботи зроблена в межах гарантійного строку, перебіг позовної давності починається від дня заявлення про недоліки; 2) якщо відповідно до договору підряду роботу було прийнято частинами, перебіг позовної давності по-

чинається від дня прийняття роботи в цілому. Аналіз норми ч. 1 ст. 891 ЦК України свідчить, що гарантійний строк щодо якості проектних та пошукових робіт повинен поширюватися на період «будівництва» та «експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації та пошукових робіт». На законодавчому рівні не передбачено, який період «експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт» є гарантійним, тому сторони повинні передбачити це у договорі.

Якщо договір підряду на проведення проектних і пошукових робіт за своїм характером є господарським договором, то строк позовної давності визначається спеціальною нормою ГК України. Так, у ч. 5 ст. 324 ГК України закріплено, що позов про відшкодування замовнику збитків, спричинених недоліками проекту, може бути заявлено протягом 10 років, а якщо збитки замовнику завдано протиправними діями підрядника, які призвели до руйнувань, аварій, обрушень — протягом 30 років із дня прийняття побудованого об'єкта. Очевидно, в нормі ГК України відбулася підміна понять, і гарантійний строк, протягом якого результати проектних та пошукових робіт повинні відповідати умовам договору, а в разі їх відсутності або неповноти — вимогам, що звичайно ставляться до роботи відповідного характеру, підмінений поняттям позовної давності. Але при цьому не врахована норма ст. 864 ЦК України. Положення ГК України повинні бути приведені у відповідність до норм ЦК України, тому пропонуємо ч. 5 ст. 324 ГК України, де неправильно визначається термін позовної давності, виключити.

На підставі вищеведеного, пропонуємо внести такі зміни до законодавства України:

1. Викласти ст. 891 ЦК України у такій редакції:

«Стаття 891. Відповідальність підрядника за недоліки пошукових та (або) проектних робіт та їх результатів.

1. Підрядник відповідає за недоліки пошукових та (або) проектних робіт та даних, отриманих внаслідок проведення пошукових робіт, та (або) проектно-

кошторисної документації, включаючи недоліки, виявлені в ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі результатів пошукових та (або) проектних робіт.

2. У разі виявлення недоліків у пошукових та (або) проектних роботах чи їх результатах, підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно усунути недоліки (переробити проектно-кошторисну документацію, здійснити додаткові пошукові роботи тощо) у розумний строк, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом» [9].

2. Виключити ч. 5 ст. 324 ГК України.

Висновки

Загалом викладене дає підстави зробити такі висновки.

1. За допущення недоліків у проектних та пошукових роботах чи їх резуль-

татах підрядник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт несе відповідальність у формі безоплатного усунення недоліків таких робіт чи їх результатів, а також відшкодування збитків.

2. До інших форм відповідальності підрядника за недоліки проектних та пошукових роботах чи їх результатів можна віднести: відшкодування замовникові його витрат на усунення недоліків, якщо право замовника усувати їх встановлено договором; пропорційне зменшення ціни роботи; безоплатне виконання роботи заново з відшкодуванням замовникові збитків; сплата неустойки.

3. До вимог щодо неналежної якості проектних та пошукових робіт застосовується позовна давність в один рік з урахуванням правил про початок перебігу позовної давності при встановленні гарантійного строку.

ПРИМІТКИ

1. Луць В. В. Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання / В. В. Луць // Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 2-е вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — Т. 2. — С. 129.

2. Басин Ю. Г. Правовіє вопросы проектирования в строительстве / Ю. Г. Басин. — М.: Госюриздат, 1962. — С. 137; Рассудовский В. А. Договор на выполнение проектных и изыскательских работ в капитальном строительстве / В. А. Рассудовский. — М. : Изд-во АН СССР, 1963. — С. 126; Знаменский Г. Л. Ответственность по договору на выполнение проектных и изыскательских работ : дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук / Г. Л. Знаменский. — М., 1968. — С. 139—141.

3. Толстой Ю. К. Договор капитального строительства / Ю. К. Толстой // Договоры в социалистическом хозяйстве. — М.: Юридическая литература, 1964. — С. 224.

4. Иоффе О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. — М., 1955. — С. 14.

5. Знаменский Г. Л. Зазнач. праця. — С. 147.

6. Басин Ю. Г. Зазнач. праця. — С. 137.

7. Знаменский Г. Л. Зазнач. праця. — С. 160.

8. Там само. — С. 136.

9. Обґрунтування необхідності зміни назви договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт на «договір підряду на проведення пошукових та (або) проектних робіт» див.: Лукасевич-Крутник І. С. Поняття договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт за законодавством України / І. С. Лукасевич-Крутник // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (27—28.10.2006 р., м. Хмельницький) : у 5 ч. — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2006. — Ч. 3. Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Підтом 1. — С. 207—210.